DOI https://doi.org/10.36059/978-966-397-668-6-45

ТРЕТІЙ РІВЕНЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ В МИСТЕЦЬКОМУ ЗВО: ДОСВІД ХНУМ ІМЕНІ І. П. КОТЛЯРЕВСЬКОГО

Юрченко О. П.
кандидат мистецтвознавства,
завідувач відділу аспірантури та докторантури,
Харківський національний університет мистецтв
імені І. П. Котляревського
м. Харків, Україна

Сучасна мистецька вища освіта передбачає особливе тлумачення третього рівня вищої освіти, оскільки професійна діяльність у сфері мистецтва поєднує викладацьку, творчу, дослідницьку, організаційну та методичну практику. У Харківському національному університеті мистецтв імені І.П. Котляревського цей рівень представлений двома взаємопов'язаними освітніми векторами: освітньо-науковою підготовкою доктора філософії та освітньо-творчою підготовкою доктора мистецтва. Відмінність між ними визначається не лише змістом освітніх програм, а й кінцевим продуктом, що, своєю чергою, визначає способи його апробації та форму підсумкової атестації.

Освітньо-наукова модель підготовки докторів філософії за спеціальністю 025 Музичне мистецтво / В5 Музичне мистецтво орієнтована на самостійне наукове дослідження та формування дослідницької компетентності. Тематика дисертаційних досліджень охоплює широкий спектр проблем музичного мистецтва, що дає можливість простежити різні напрями сучасного музикознавчого інтересу та пошуку: теоретико-композиційний, історико-стильовий, жанровий, виконавсько-інтерпретаційний, а також дослідження музичної культури в її національних і культурно-історичних вимірах. Так, проблеми композиторського стилю, поліфонії, жанру та музичної мови представлені в дослідженнях О. Фартушки «Хорова поліфонія в системі композиторського стилю», Г. Харакоз «Хорова фуга: жанрово-стильовий та виконавський аспекти (на матеріалі західноєвропейської музики XVIII–XIX ст.)», О. Клендія «Фортепіанний стиль К. Сен-Санса як втілення виконавського ідеалу європейської культури XIX століття», а також у інших дослідженнях музичного тексту, фактури, тембру та оркестрування.

Окремий напрям становлять дослідження, у яких музичне мистецтво розглядається крізь призму виконавської практики та інтерпретації. До них належать праці Р. Ніколенко, присвячені стильовим механізмам виконавської та композиторської творчості М.-А. Амлена, Є. Продоус «Стильові домінанти музичного виконавства XX–XXI століть (на матеріалі творчості М. Аргеріх та Н. Штуцманн)», М. Гаркуші

«Виконавська поетика вокального циклу українських композиторів останньої третини ХХ – початку ХХІ століть: концертмейстерська складова», а також дослідження жанрово-виконавської стилістики, оперології, вокального та інструментального виконавства. Таким чином, специфіка підготовки докторів філософії в мистецькому ЗВО полягає у тісному зв'язку наукового дослідження з професійною музичною практикою, коли теоретичний аналіз безпосередньо співвідноситься з питаннями виконання, інтерпретації та функціонування музичного твору.

Важливе місце в тематиці дисертацій займає національний та культурно-історичний вимір музичного мистецтва. Український контекст представлений дослідженнями, присвяченими творчості сучасних українських композиторів, українській вокальній та інструментальній музиці, історії та сучасним формам музичної культури. Зокрема, А. Харенко досліджує джазове мистецтво Харкова як предмет історичної реконструкції, С. Щелканова – поетику ранніх симфоній В. Сильвестрова, В. Богатирьов – оркестрування у творах сучасних українських композиторів, О. Яхно – вокальну стилістику в українській рок-музиці, О. Яструб – український духовний спів у композиторській інтерпретації від М. Лисенка до О. Козаренка. Такий спектр тем засвідчує, що науковий пошук здобувачів охоплює не лише вивчення окремих творів і творчих постатей, а й осмислення процесів розвитку українського музичного мистецтва, його історичної пам'яті, національно-стильових ознак та сучасних форм репрезентації.

Водночас тематика дисертацій не обмежується українським та європейським музичним матеріалом. Значний масив становлять дослідження музичної культури Китаю, її жанрово-стильових, виконавських та національно-стильових особливостей, зокрема праці, присвячені фортепіанній, вокальній, хоровій та інструментальній музиці китайських композиторів. Це розширює культурно-географічний діапазон наукових досліджень і водночас створює умови для порівняльного осмислення музичних явищ різних національних традицій.

Отже, тематика дисертаційних досліджень здобувачів третього рівня в ХНУМ демонструє поєднання фундаментальних для музикознавства підходів із дослідженням актуальних проблем виконавства, національної музичної культури та сучасних музичних практик. При цьому характерною особливістю є безпосередній зв'язок наукової проблематики з професійною діяльністю музиканта, що визначає специфіку освітньо-наукової підготовки в мистецькому університеті.

Унікальним для мистецького ЗВО став другий вектор – освітньо-творча підготовка доктора мистецтва, започаткована в ХНУМ у 2019 році. Саме за ініціативи тодішньої ректорки, заслуженої діячки мистецтв України, народної артистки України, професорки Т. Вєркіної у 2018 році в Україні було законодавчо утверджено підготовку та присудження ступеня доктора мистецтва. Уже з 2019 року ХНУМ одним

із перших в Україні започаткував освітньо-творчу підготовку докторів мистецтва, розвиваючи цю модель з урахуванням європейського досвіду професійної мистецької освіти.

Її принципова відмінність полягає в тому, що результатом підготовки стає не лише науковий текст, а саме самостійно реалізований творчий мистецький проєкт, концептуалізований та обґрунтований здобувачем. Такий підхід дає можливість розглядати виконавську діяльність як особливу форму професійного пізнання, у якій художнє рішення поєднується з його дослідницькою рефлексією.

Тематика творчих мистецьких проєктів здобувачів безпосередньо пов'язана з професійними напрямами та мистецьким і науковим потенціалом Університету. Важливою особливістю підготовки докторів мистецтва є поєднання творчого керівництва з боку відомих українських митців, діячів мистецтва та артистів сучасності – Н. Говорухіної, Л. Деркач, С. Юшкевича, В. Доценка, І. Седюка, Ю. Янка, Н. Горецької, з науковим консультуванням провідних представників харківської наукової школи – професорів Л. Шаповалової, І. Драч, Ю. Ніколаєвської, І. Сухленко, доцентів Г. Савченко, К. Лозенко, С. Щелканової, І. Палій.

Таке поєднання забезпечує органічний взаємозв'язок творчої практики та наукової рефлексії: творчий мистецький проєкт формується у безпосередній взаємодії з практикою професійного виконавства й водночас отримує належне теоретичне осмислення та наукове обґрунтування. Водночас творчі проєкти не зводяться до відтворення вже сформованих наукових підходів, а передбачають їхнє переосмислення через індивідуальну виконавську практику. Показовими в цьому аспекті є також проєкти А. Стрільця, Г. Сагалової, А. Тарабанова, С. Мельник, О. Вєтрова, М. Бурцева, М. Кужби, І. Чернявського, С. Потоцького, А. Дмитриченкова, Ю. Сухленка та інших здобувачів, тематика яких охоплює проблеми вокального та інструментального виконавства, диригентської інтерпретації та виконавської стилістики.

Важливою особливістю обох моделей є можливість апробації результатів у реальному професійному середовищі. Виконавські колективи Університету, зокрема студентські оркестри та ансамблі, а також низка проєктів «Практична музикологія», «Сучасне слово про мистецтво: наука та критика», «Мистецтво та наука в сучасному глобалізованому просторі» та інші, виконавські конкурси створюють умови для практичної реалізації та обговорення наукових і творчих проблем та результатів. Професійна апробація відбувається і за межами Університету – у співпраці з мистецькими інституціями, зокрема Харківським національним академічним театром опери та балету імені М.В. Лисенка / СХІД ОПЕРА та Харківською обласною філармонією.

Отже, досвід ХНУМ імені І.П. Котляревського демонструє можливість функціонування на третьому рівні вищої освіти двох різних

за своєю логікою, але взаємопов'язаних моделей підготовки. Освітньо-наукова модель забезпечує розвиток самостійного дослідника музичного мистецтва, тоді як освітньо-творча поєднує професійну мистецьку практику, її концептуалізацію та наукову рефлексію. Їхнє співіснування в межах одного мистецького ЗВО створює умови для збереження наукових і виконавських шкіл та водночас для розвитку нових форм професійної діяльності музиканта.

Література:

1. Харківський національний університет мистецтв: офіційний вебсайт. URL: http://num.kharkiv.ua/ (дата звернення: 20.09.2026).

2. Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах) : Постанова Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/261-2016-%D0%BF (дата звернення: 20.09.2026).

3. Про затвердження Порядку здобуття освітньо-творчого ступеня доктора мистецтва та навчання в асистентурі-стажуванні : Постанова Кабінету Міністрів України від 24 жовтня 2018 р. № 865 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/865-2018-%D0%BF (дата звернення: 20.09.2026).

4. Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування деяких постанов Кабінету Міністрів України : Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/44-2022-%D0%BF (дата звернення: 20.09.2026).